

Minulost – dvojí pojetí

Minulost ve vlastním, doslovném smyslu je tím, co už pominulo, tj. co už není. Ovšem běžně rozumíme minulostí to, co přece jenom ještě nějak „žije“, tedy „jest“, takže ještě zcela nepominulo. Jak je možné, že to slovo může mít takový dvojaký význam? Jak může o něčem platit zároveň, že to už „není“, protože to „pominulo“, a zároveň, že to přece jenom „jest“, protože to tak docela „nepominulo“? Řekové tento problém řešili tak, že každá aktuální skutečnost je příčinou, která po sobě zanechává následky (neboť také sama je následkem nějakých ještě dřívějších příčin). Cílem jejich myšlenky „příčinnosti“ (kauzality) bylo vlastně jakési odmytizování starších myšlenkových pokusů, které ony „následky“ chápaly jako trest (především ze strany bohů, teprve na druhém místě aplikovaný jako výkon lidské spravedlnosti). Myšlenka kauzality se pak ujala a velmi rozšířila v evropských tradicích a dodnes „straší“ i v obecném povědomí jako velmi odolný předsudek. Dvojí největší vadou této myšlenky je 1) vyškrtnutí nebo spíš zapomenutí významné úlohy aktivních subjektů, bez jejichž „navazování“ na to, co již pomíjí a co docela minulo by z „minulosti“ opravdu nic nezbylo, a 2) schopnost těchto subjektů ve svých reakcích na minulost nejen navazovat, ale také nenavazovat. Tento moment jakési „kontingence“ má na nejnižších úrovních charakter výjimečnosti, která téměř zaniká uprostřed převažujících způsobů reagování (tj. navazování nebo nenavazování), ale na vyšších úrovních musí být kontrolováno a v jistém smyslu omezována postupným vybudováním nových a sofistikovanějších způsobů (a prostředků) navazování (i nenavazování. např. v důsledku neúspěšnosti apod.). Na nejvyšší úrovni pak dochází k jakémusi přelomu, k pronikavému posílení možnosti „kontingence“ a jejímu využití jakožto „svobody“. A právě tato „svoboda“ představuje nejen uvolnění z vazeb na minulost, ale je na druhé straně zároveň podmíněna určitým typem vědomých, dokonce více nebo méně cílevědomých, protože selektivních způsobů navazování na to, co už minulo a co by jinak ani nemohlo být jakoby „oživeno |“ a tímto způsobem přetrvávat.

(Písek, 100215-2.)